

M-s. 201
2

294.

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE
NEXV VERAE PIETATIS
CVM
PVRITATE DOCTRINAE

AD ILLVSTRANDVM LOCVM EPH. II. 10.

ET AD
RENOVANDAM
PACIS RELIGIOSAE
MEMORIAM SECVLAREM

QVAM
PRAESIDE
VIRO SVMME VENERABILI
IO. ERNESTO SCHVBERTO
SANCTAE THEOLOGIAE DOCTORE
ABBATE CONVENTVS AD LAPIDEM ST. MICHAELIS
THEOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO ET
SEMINARII THEOLOGICI DIRECTORE IN ACADEMIA
IVLIA CAROLINA

IN IVLEO MAIORI
D. XXV. SEPTEMBRIS A. R. S. 1765.

PVBLICE TVEBITVR
AVCTOR RESPONSVRVS
GEORGIVS LVDOVICVS GRVNER
WOLFENBVETTELENSIS
S. TH. C. ET SEMINARII THEOLOGICI MEMBRVM.

HELMSTADII
TYPIS IOANNIS DRIMBORNIL

DISERTATA
DE
NEXU VERAE PIETATIS
CUM
PARITATE DOCTRINAE

AD DISERTANDUM LOCUM ANNI II. 1775
HABITATA
P. A. G. I. S. R. E. L. I. G. I. O. S. A. E.
P. A. R. T. I. C. I. L. I. O. S. A. E.

IN
P. A. R. T. I. C. I. L. I. O. S. A. E.
I. O. H. A. N. N. E. S. T. O. S. C. H. V. A. R. T. O.
C. O. N. S. U. L. T. A. T. I. S. T. H. E. O. L. O. G. I. C. I. S.
A. G. G. R. E. G. I. S. A. D. L. I. C. E. N. S. I. S. M. I. C. H. A. E. L. I. S.
T. H. E. O. L. O. G. I. C. I. S. P. R. O. F. E. S. S. O. R. I. S. O. R. D. I. N. A. R. I. S. E. T.
S. E. M. I. N. A. R. I. S. T. H. E. O. L. O. G. I. C. I. S. D. I. R. E. C. T. O. R. I. S. A. C. A. D. E. M. I. A. E.
I. N. P. A. R. T. I. C. I. L. I. O. S. A. E.
D. X. V. S. E. P. T. E. M. B. R. I. S. A. E. S. C. H. I. S. C. I. A. E.

P. A. R. T. I. C. I. L. I. O. S. A. E.
A. G. G. R. E. G. I. S. R. E. L. I. G. I. O. S. A. E.
G. E. O. R. G. I. U. S. L. A. D. O. V. I. C. U. S. G. R. A. E. N. E. R.
W. I. L. H. E. L. M. S. T. A. D. I. I.
S. T. R. A. S. S. E. N. S. I. A. E. T. H. E. O. L. O. G. I. C. I. S. S. E. M. I. N. A. R. I. S.

H. I. L. M. S. T. A. D. I. I.
T. H. E. O. L. O. G. I. C. I. S. D. I. R. E. C. T. O. R. I. S.

VIRIS
PERILLVSTTRIBVS AC GENEROSISSIMIS
SERENISS. DVCIS BRVNOV. AC LVNEBVRG.
SPLENDIDISSIMI SENATVS
QVI COENOBIALIA CVRAT
DIRECTORI
AC VICEDIRECTORI
LONGE GRAVISSIMIS
NEC NON
VIRIS ILLVSTTRIBVS AC CONSVLTISSIMIS
SVMMI HVIVS COLLEGII
MEMBRIS

MAECENATIBVS PATRONIS AC
FAVORIBVS
AD CINERES VSQVE DEVENERANDIS
PRO
IMMERITIS OMNINO BENEFICIIS A TENERA IAM
IVVENTVTE VSQVE AD HAEC TEMPORA
SIBI COLLATIS
ANIMVM GRATISSIMVM SVBMISSE TESTATVS
AC PRO
TANTORVM VIRORVM
ANIMI NOBILITATE AEQVE AC NOMINIS SPLENDORE
CONSPICVORVM
SALVTE AD DEVM T. O. M.
PRECES ARDENTISSIMAS MITTENS
SEQVE
SVAMQVE FELICITATEM IN POSTERVM
PATROCINIO GRATIAE
AC QVAM HACTENVS SATIS IAM EXPERTVS EST
FAVORI
COMMENDANS
HANC DISSERTATIONEM
STVDIORVM ACADEMICORVM PRIMITIAS
EA QVA DECET ANIMI SVBMISSIONE
ATQVE OBSERVANTIA
OFFERT

GEORGIVS LVDOVICVS GRVNER.

DE
NEXU VERAE PIETATIS

CVM
PVIRITATE DOCTRINAE

AD ILLUSTRANDVM LOCVM

EPH. II. IO.

ET AD

RENOVANDAM

PACIS RELIGIOSAE
MEMORIAM SECVLAREM.

PROOEMIUM

uo maius malum est defectus verae pie-^{Proo-}
tatis, eo excellentius est illius restitu-^{mium.}
tio beneficium. Cum enim profligata
ex mundo pietate omnis Dei cultus ex-
ulet, nil magis, qui Christi castra se-
quitur, in votis habere debet, quam, vt pietas illa, si

A

per-

perdita fuerit, rursus restituatur. Sed quomodo restitutio ista expectari potest sine puritate doctrinae? Haec enim nos vnice viam siue media Deum colendi atque leges ipsius seruandi docet. Haec nobis vnicum medium salutis, quod est Christus, illiusque meritum monstrat. Haec itaque pietatem vnice conferuare & promouere potest. En! igitur causas, cur beati nostri confessores hanc puritatem doctrinae contra tela pontificiorum tanta constantia propugnarint. Sed sicut Satanus semper insurgit contra id, quod Dei gloriam manifestat, & hominum salutem promouet, ita & hic finis beatorum confessorum nostrae religionis ab antiquo illo veritatis hoste multis modis impediabatur. Pura namque euangelii doctrina non tantum occultis fraudibus, sed etiam apertis bellis adeo impugnabatur, vt de ea actum esse videretur, cum Deus mirabili sua prouidentia repente ostenderet, nec ipsas inferni portas contra ecclesiam suam quicquam valere. Factum hoc est in primis anno MDCLV d. XXV Septembris, quo die pax illa notatu dignissima religionis composita est. Pax, quae nobis puritatem doctrinae e tenebris rursus erutam confirmauit, pietatem, quae fere ex terrarum orbe erat fugata, & in paucorum adhuc hominum animis sedem fixerat, reuocauit. Quantum itaque hoc est beneficium, quod Deus ecclesiis, praesertim germanicae nationis, pace illa religiosa, tunc temporis exhibuit! Et quanta est felicitas, quae ex ea in nostra vsque tempora redundauit! Vt vero magnitudinem beneficii istius, cuius memoria secularis hodie denuo renouatur, animo recte comprehendamus, atque Deum pro tanta gratia, vt par est,

pio

pio corde celebremus, paucis ostendemus, impossibile esse, ut vera pietas in christiano orbe coleretur, nisi restituta fuisset pura verbi praedicatio. Negotium hoc facilius procedet, si ad doctrinam Pauli Eph. II. IO. attendamus, cuius loci in se quidem satis perspicui breuem interpretationem, nonnullis obseruationibus illustratam, Sectio I exhibebit.

SECTIO I. EXEGETICA

EPH. II. IO.

Ἀυτοῦ γὰρ ἔσμεν ποιήμα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.

VERSIO LATINA

Illius enim sumus factura, creati in Christo Iesu ad opera bona, ad quae praeparauit Deus, ut in illis ambulemus.

§. I.

Quia Deus totum terrarum orbem siue totum Homines ad cultum Dei creati sunt. nuxum rerum mutabilem ad manifestationem gloriae suae procreauit, homines autem ut pars huius mundi considerari possunt, ideoque luce meridiana clarius est, id, quod de vniuersali valet, de particulari posse affirmari, sequitur *homines quoque ad manifestationem gloriae diuinae esse procreatos*. Cum vero gloria Dei non solum cognitione diuinarum perfectionum promoueatur, sed etiam obedientia erga mandata Dei, dubium non est, *quin homines eum in finem creati sint, ut actiones suas ad legum diuinarum normam componant.*

A 2

§. II.

Deus ho-
minibus
vires ad
hunc cul-
tum neces-
sarias lar-
gitus est.

§. II.

Ad hunc Dei cultum opus erat certis viribus. Debebat enim homo Deum tam quoad essentiam, quam quoad attributa cognoscere, debebat voluntatem eius scire. Debebat deinde habere voluntatem ad illa, quae Deo placent, procliuem, ut bona vera appetere malaque vera auerfari posset. Hanc ob causam indigebat sapientia intellectus & sanctitate voluntatis. Et veramque Deus homini largitus est in primaeua creatione, cum eum ad imaginem suam formaret. Haec enim imago quid aliud erat, quam & intellectus & voluntatis summa perfectio? Conf. s. v. PRAESIDIS *Inst. Theol. Dogm. Part. I. Cap. III. §. 25. seqq.*

§. III.

Sed perdi-
dit illas
homo.

Sed haud diu perficitur primus homo in ista sibi concreata perfectione. Serpentis enim, aut potius ipsius Satanae astutia & persuasionibus inductus est, ut legem Dei positivam, discretis verbis sibi latam, proaereticè transgrederetur. Quo facto non tantum ipse diuinam imaginem, h. e. vires creatorem suum colendi, perdidit, verum etiam earum defectum & simul horribilem totius naturae corruptionem in suam posteritatem transfudit.

§. IV.

Ergo re-
staurari de-
bent.

Hinc aut omnis cessare debebat cultus Dei, aut insigni opus erat mutatione humani cordis, qua prior illa perfectio, si non tota, aliqua tamen ex parte restauraretur. Eph. IV. 24. Coll. III. 10.

§. V.

Restaura-
tio haec

Et de hac mutatione spirituali Paulus in nostro textu loquitur, eamque vocat CREATIONEM IN CHRISTO

CHRISTO IESV, inquit: Ἀυτοῦ γὰρ ἐσμεν ποιημα, κτῆ- dicitur
σθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. creatio.

§. VI.

Creatio namque in genere quidem est productio Creatio
substantiae ex nihilo. Sed adsunt plura Sacrae Scri- quid?
pturae loca, quae indicant, hanc vocem *improprie* ac-
ceptam quandoque etiam denotare spirituales quan-
dam mutationem hominis in melius, vt Pl. Ll. 12.
2 Cor. V. 17. Gal. VI. 15. Iac. I. 18.

Scholion.

Graecum vocabulum *κτίσις* idem valet, quod Hebraeorum *קָרָא*
nempe *productionem substantiae ex nihilo*. Sed sensu me-
taphorico designat quoque spirituales hominis mutationem.
Sic David Pl. Ll. 12. inquit: *Crea in me novum cor*. H. l.
impossibile est, *τὸ* creare in significato primo sumi, sed ad-
hibendus est sensus metaphoricus, ubi significat productionem
eiusmodi qualitatum, quae nulla creaturae opera possunt pro-
duci. Vid. MART. GEIERVS in *Comment. in Psalmos ad*
Pl. Ll. 12 p. m. 781. Eadem ratione etiam verba 2 Cor. V. 17.
explicari debent. *Qui est in Christo, nova est creatura*, i. e. no-
vis qualitibus indutus est, spiritualiter est mutatus cet.

§. VII.

Intelligi autem h. l. per *creationem istam non priorem*, Vox crea-
qua vitam & existentiam accepimus, sed *posteriorem*, tio sumi-
qua nobis data est vita spiritualis, sequentia nos facile impro-
prio.
edocebant:

I. Ratio his verbis redditur asserti, quod imme-
diate praecedit: *Fidem, qua salvamur, non esse opus*
nostrum. v. 8. 9. (a) Huius rei impossibilitatem sic ra-
tioni-

A 3

(a) Nonnulli Patrum, vt CHRYSOSTOMVS *Homil. V. in E-*
pist. ad Eph. ad b. l. Tom. V. p. 894. haec verba non ratio-
nem

tiocinando demonstrat: *Si ab eo creati, & hac creatione praeparati sumus ad bona opera, certe ipsi nobis hanc fidem dare haud potuimus.* Omne igitur argumenti robur in eo situm est, *quod bona opera posteriora sint creatione.* Ast si creatio intelligeretur prima substantiae nostrae, quomodo ex eo sequeretur, fidem non esse opus nostrum? Nonne ipsa fides posterior est generatione naturali? Nonne igitur eam sequi potuerunt opera & praecedere fidem? Quid ergo? Noua & spiritualis intelligitur creatio, creatio, inquam, quae ipsam fidei productionem inuoluit, & qua posteriora esse non possent opera, si ipsa fidem in nobis efficerent.

2. Appellat hanc creationem *creationem in Christo Iesu*, *κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Quanquam haud negamus, & a Christo nos esse substantialiter creatos, quod etiam Apostolus nos docet Coll. I. 16. ubi de Christo inquit, esse *in eo creata omnia caeli terraeque*, tamen haec adiectio *in Christo Iesu* plerumque in Sacra Scriptura denotat aliquid fieri intuitu Christi, per & propter eius meritum, ut Eph. I. 4. 7. II. 13. In primis autem hic sensus retineri debet, quando de rebus

nem asserti praecedentis esse putant, sed necessariam quandam limitationem, qua monerentur Ephesii, ne cogitarent, operum propterea bonorum nullam habendam esse rationem, quia fide, & non operibus saluarentur. Eodem modo connexionem huius loci cum antecedentibus interpretatur B. AEGIDIUS HVNNIVS *ad h. l. Opp. Tom. IV. p. 532.* Sed quamuis in se verum sit, doctrinam de salute per solam fidem non excludere studium bonorum operum, nostra tamen interpretatio & verbis & coherentiae textus magis respondet. Conf. V. S. V. PRAESES *in Cogg. de Renouatione Cap. I. §. 10. p. 9. & Cap. II. §. 37. p. 46.*

rebus in regno gratiae per Christum factis sermo est. Tunc enim res illae factae dicuntur, non tam per Christi omnipotentiam, quam potius intuitu & vi meritum eius. Huius generis opus sine dubio est creatio illa, de qua Paulus in textu nostro loquitur. Intelligit itaque creationem factam per & propter Christi meritum, i. e. nouam & spiritualem creationem.

3. Apostolus inquit, nos praeparari ad bona opera per illam creationem. Prima quidem Adami creatio, quae imaginis diuinae largitionem simul inuoluebat, praeparatio ad bona opera dici poterat. Sed de nostra creatione id non valet. Nascimur enim cum defectu virium bene operandi, & cum corruptione ac dispositione totius naturae ad quaeuis mala. Hinc etiam quemcunque hominem, ex carne natum, renasci oportet ex Spiritu, vt in regnum coelorum ingredi possit. Si qua ergo datur creatio, qua praeparamur ad bona opera, illa sine dubio est noua & spiritualis, naturali illa generatione posterior.

§. VIII.

Sed iam quaeritur, qualis illa sit mutatio, quam Paulus h. l. creationis vocabulo describere voluit? Creatio est regeneratio.
 DVAE nimirum sunt, quas nos in homine fieri statuimus, mutationes, REGENERATIO & RENOVATIO. Et sicuti haec posterior est ipsum studium & habitus bonorum operum, (vid. S. V. PRAESES in *Institut. Theol. Dogm.* §. 372.) ita prior denotat fidei collationem. (Vid. IDEM l. c. §. 354.) Iam vero Apostolus nouam illam creationem a studio & habitus bonorum operum aperte distinguit. Nam creatione, docet,

docet, nos praeparari ad bona opera, vt in illis ambulemus. Ergo quando spiritualiter creamur, nondum adsunt bona opera, multoque minus habitus, ea faciendi, qui non nisi exercitio comparari potest. Itaque haec creatio non est infusio habitus bene operandi, sed alia mutatio, quae eam praecedit. Nimirum, sicuti vita naturalis differt a creatione substantiali, & hac utique posterior est, ita & ambulatio in bonis operibus, quae alias dicitur *noua vita Rom. VI. 4.* differre debet a creatione spirituali, qua haec vita confertur. Videmus ergo, *solam regenerationem per creationem istam intelligi*, quatenus differt a renouatione, & in fidei collatione consistit. Conf. BALDVINVS in *Comment. ad h. l. p. 879.*

§. IX.

Rationes
appellandi
indicantur.

Causa, cur regeneratio dicatur creatio, multiplex esse potest. Nam

1. Sicut homo se ipse creare non potest, ita nec regenerare. Cum enim regeneratio sit productio fidei §. 8. haec vero productio opus Spiritus Sancti, satis apparet, hominem sese non posse ipsum creare.

2. Homo per creationem accipit vitam naturalem, siue actiuitatem, & vires actiones quasdam peragendi. Sic & regeneratio nobis vires bona opera faciendi confert, cum fidem producat §. 8. quae sine operibus esse nequit Iac. II. 17.

3. Per creationem nexus oritur inter creatorem & creatum; sic & per regenerationem nexus oritur inter regenerantem, qui est Spiritus Sanctus, & regeneratum, qui est homo.

§. X.

§. X.

Creationem istam spiritualemente Deus aut immediate efficit, ut hoc modo Adamum olim creauit, & Lazarum e sepulcro euocauit, aut interueniente aliquo medio. Non est hic disputandi locus, num immediata hominis adulti regeneratio, quae sine omni medio fiat, possibilis sit. (b) Sufficit, Deo placuisse ad salutarem hanc hominis mutationem medium aliquod destinare, quod est verbum eius. Nam Iacobus Cap. I. 18. inquit, eum nos regenerare *λόγω ἀληθείας*. Et Petrus I Ep. I. 23. nos regenerari verbo Dei viuo & manente in aeternum, idque propterea vocat semen incorruptibile. Constat autem, verbum hoc a multis perperam explicari, & opiniones humano ingenio inuentas annuciari hominibus, ac si essent ipsum Dei verbum. Sed cum traditiones istae nihil minus sint, quam *λόγος ἀληθείας*, & incorruptibile illud semen, quo regenerari dicimur, euidenter est, spiritualemente hominum regenerationem possibilem non esse, nisi verbum Dei pure doceatur.

Creatio
spiritualis
existere ne-
quit, nisi
verbum
Dei pure
doceatur.

§. XI.

Haec est creatio ista, qua creati esse dicimur *ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς*. Partic. *ἐπὶ* non tantum IN sed etiam noua est

A D

- (b) Nouimus quidem, conuersionem aliam esse *ordinariam*, aliam *extraordinariam*. Sed quando haec posterior alicui contingit, ea tamen fieri non solet sine verbo, quemadmodum in exemplo conuersionis Pauli videmus. Differt tantum extraordinaria conuersio ab ordinaria aut in modo veritates salutares communicandi cum homine, aut in modo eum conuincendi, aut in utroque simul. Caeterum autem idem verbum est medium regenerationis, siue Deus ordinarie, siue extraordinarie agat cum homine.

B

praepara- AD significat, vt bene monuit, & exem-
tio ad B.O. bavit B. SAL. GLASSIVS in *Phil. Sacr. Lib. III. Tract.*
VI. p. 1077. Conf. ERASMVS, GROTIVS ad h. l.
itemque RAPHELIVS in *annot. Xenoph. ad h. l. § ad*
Matth. XXVI, 50. Et hic posterior significatus est
huius loci. (c) Non enim in aut per opera, sed per
Dei gratiam creati sumus, vt bona opera faciamus.
Significat autem part. *ἐν* h. l. non tantum *causam fi-*
nalem sed simul *ipsum effectum.* Nam noua ista crea-
tio vere est causa efficiens bonorum operum. Id se-
quentibus nos docet diuus Apostolus *οἱς προετίθηται ὁ*
Θεός. Varie haec verba accipiuntur ab interpreti-
bus. Plerique legunt *ἐν* pro *οἱς* q. d. *quae* (opera) *prae-*
parauit. Ita VVLGATA, CORNELIVS A LAPIDE,
CALVINVS, BALDVINVS, CALIXTVS, SCHMIDIUS
& alii. Neque negamus, verba secundum genium
linguae sic reddi posse. Nam relatiua saepius respon-
dent antecedentibus, ad quae referuntur, genere, nu-
mero, & casu. Huius generis constructio e. g. legi-
tur

(c) In VVLGATA legitur: *Creati in Christo Iesu in BONIS*
OPERIBVS. Et videtur haec versio Pontificiorum sen-
tentia patrocinari. Illi enim per creationem istam in
Christo Iesu intelligunt *iustificacionem primam*, qua pri-
mus habitus pie viuendi infunditur, & homo quasi praeparatur
ad alia opera, quae illis dicuntur *de condigno*, &
ad *iustificacionem secundam.* Hinc hominem in bonis
operibus, aut per ea, tanquam rationem formalem creati
putant. Vid. CORN. A LAPIDE ad h. l. & TH. STA-
PLETONVS *de Iustif. Lib. V. Cap. XVIII. p. 170.* Sed
iam ostendimus, bona opera a negotio salutis hoc loco
remoueri ex hac causa, quia posteriora sunt creatione. Si
vero creationis huius causam formalem constituerent, illa
non possent esse posteriora.

tur Tit. III. 5. οὐκ ἐξ ἔργων - - ἃν ἐποιήσαμεν. At enim vero res ipsa docere potest, subintelligendum esse ἡμῶς, vt sensus sit: *Quibus, seu ad quae nos Deus praeparauit.* Non enim opera praeparantur a Deo, vt facilius praestari possint, sed homo praeparari debet, vt ea viribus a Spiritu Sancto acceptis faciat. Hinc & interpretes, quibus placet *opera praeparari*, locutionem sic intelligunt, vt hominem ad ea praeparari sentiant. (d) Singularis tamen est opinio B. SCHMIDII in *Coll. Bibl. Post. Loc. XIII. §. 13. p. 248.* asserentis, opera a Deo praeparata esse, non tantum, quatenus a Spiritu Sancto excitamur, & iuuamur, vt bene operari possimus, sed etiam sic, vt per Christi meritum opera nostra in se imperfecta sibi reddiderit grata, & omnia nobis parauerit, antequam quicquam bonorum operum facere potuimus. Sed licet haec opinio in se sit vera, hoc tamen loco vnice de praeparatione hominis, seu collatione virium & aptitudinis ad bona opera agitur. Addit enim apostolus: *Vt in illis ambulemus.*

§. XII.

BONVM OPVS in genere est actio legi conformis, & si tantum externam actionis conformitatem

Bonum opus quid?

B 2

habeat,

(d) Sic CORNELIVS A LAPIDE *ad h. l.* opera praeparari dicit, quatenus Deus nobis dat gratiam actualem & habituales ad ea faciendā. CALVINVS: Quatenus Dei manu aptamur, formamur, & idonei reddimur. BALDVINVS: Quatenus in verbo Deus normam viuendi praescripsit, suasque singulis stationes assignauit, & quae inibi faciendā sunt, definiuit. CALIXTVS: Quatenus nobis ad Sp. S. ductu & instinctu praeiuit, intellectum nostrum illuminauit, vt, quae bona sint, nouerimus, & voluntatem excitauit, vt eadem velimus.

habeat, MATERIALITER, fin vero & internam animi agentis, FORMALITER bonum est. Vid. S. V. PRAESES in *Inst. Theol. Dogm.* §. 361. Quando itaque ad bona opera per nouam creationem praeparari dicimur, non tantum materialiter bona, quae & homo naturalis aliquo modo facere potest, sed inprimis formaliter bona intelligenda sunt. Nam Deus respicit cor hominis I Sam. XVI. 7. Summa legis exigit amorem Matth. XXII. 37. 39. & non tantum externis actionibus, sed & internis cordis motibus violatur Matth. V. 22. 28.

§. XIII.

Specialius
determinatur.

Haec bonorum operum consideratio simul Pontificiorum figmenta euerit, quibus suam hypothesein de iustificatione & salute per opera ornare solent.

I. Sunt, qui opera legis caeremonialis intelligunt, quando opera a negotio iustificationis penitus excluduntur. Sed hoc Paulus redarguit loco a nobis explicato. Opera enim, quibus fidem accendi, aut salutem promoueri negat v. 8. 9. sunt opera, ad quae noua creatione praeparatur, in quibus nobis ambulandum est, & quae adeo non sunt opera legis caeremonialis. Porro haec opera, cum sequantur nouam creationem, & qui spiritualiter creati seu regenerati sunt, sine dubio etiam iustificati sunt, esse non possunt ratio formalis iustificationis.

2. Alii opera tantum sine gratia facta a iustificatione excludi volunt. Vid. PASCHASII QUESNELII *Nov. Test. ad h. l. & ad Rom. III. 28.* Sed nonne opera, ad quae per nouam creationem praeparatur, sunt

sunt opera per gratiam facta? Et tamen non influunt in salutem, nec adfunt, dum spiritualiter creamur.

3. Rursus alii opera, quae primam iustificationem sequuntur, & quae ab illis *merita de condigno* appellari solent, h. l. innui contendunt. Ex horum igitur opinione homo per *opera de congruo* praeparatur ad primam iustificationem, seu nouam creationem, per iustificationem vero disponitur, seu aptus redditur ad opera de condigno. Sed, vt taceam, discrimen hoc Scripturam ignorare, manifestum est, ea inprimis opera excludi, & noua creatione posteriora statui, quae per solam gratiam fiunt. Haec autem non opera de condigno, sed de congruo esse ipsi docent Pontificii. Suis ergo hypothesibus ipsis commentum hoc destruunt.

§. XIV.

His qualibuscunque obseruationibus interpositis tandem consideremus finem, cui destinata est haec praeparatio ad bona opera per nouam creationem. Continetur his verbis: *ὅσα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν*. Nempe finis ex parte nostrum indicatur. Nam respectu Dei est ipsius gloria. *Ambulare autem in bonis operibus nihil aliud est, quam ea exercere*, vt videre licet ex Rom. VI. 4. VIII. 1. Gal. V. 16. & aliis locis. Sed quemadmodum, qui ambulant, non tantum viam ingrediuntur, sed etiam in ea pergunt, & denique iter conficiunt, ita inprimis hac metaphorica locutione exercitii bonorum operum perpetua continuatio significari videtur. Praeclare igitur CHRYSOSTOMVS *Hom. IV. in Epist. ad Eph. Tom. V. in nou. Test. p. 894. in h. l. commentatur: Non vt incipiamus, sed,*

B 3

vt

ut ambulemus. Perpetua enim virtute nobis opus est, & extensa usque ad nostrum decessum. Neque enim, si esset ingrediendum via, quae fert ad urbem regiam, deinde cum maiorem eius partem confecissemus, circa ipsum finem ignavi & molles redditi sedissemus, nobis profuisset ingressus. Ita nec spes vocationis quicquam profuisset rem illam possidentibus, nisi recte ad vocem appellantis ambulauerimus.

§. XV.

Vera pietas
sine puri-
tate doctri-
nae esse
nequit.

Iam si breuiter repetimus ea, quae haecenus ex verbis Pauli didicimus, sole clarius erit, *veram pietatem haberi & exerceri haud posse, nisi fundata sit in pura verbi praedicatione.* Vidimus enim noua & spiritali creatione homines ad bona opera praeparari §. II. qui adeo ante illam & sine illa omnibus carent viribus bene operandi, & quasi nihilum spirituale sunt. Sed ista noua creatio nihil aliud est, quam regeneratio §. 8. Quare cum homines pura verbi diuini doctrina regenerentur §. 10. nemo non videt, ea deficiente, omnem quoque pietatem, omnem rectum Dei cultum deficere.

§. XVI.

Corollaria.

Cogitur ex eo duplex corollarium :

1. *Vbicunque verbum Dei pure praedicatur, ibi homines pios & sanctos reddi posse;*
2. *Et quacunq; doctrina hominum corda ad veram pietatem disponuntur, eam omnino esse veram.*

SECTION

SECTIO II. DOGMATICA

IN QVA

DEMONSTRATUR

PROTESTANTIVM DOCTRINAM ITA
COMPARATAM ESSE, VT AB EA VERA
PIETAS DEPENDEAT.

§. XVII.

Cum igitur nexus verae pietatis cum puritate do- Connexio.
ctrinae ex dicto nostro Eph. II. 10. satis luculenter
sit demonstratus, huius rei non alia opus est probatione.
Ergo id vnicè ostendendum nobis erit, protestantium
doctrinam hunc habere effectum. Probabimus nempe,
nostram doctrinam sic esse comparatam, vt, si ple-
no assensu credatur ab hominibus, illorum cor ad ve-
ram pietatem disponat, piosque & sanctos motus in
eo semper operetur. Et quia hoc certissimum est
doctrinae verae indicium, porro demonstrabimus, pro-
testantium doctrinam solam esse veram. Vt veritas
eo clarius possit monstrari, vtemur methodo analytica.

§. XVIII.

Quia ergo constat, nos verbo Dei regenerari & Primum
argumen-
tum.
spiritualiter creari (§. 10.) item vbi verbum dei pure
praedicetur, ibi homines pios & sanctos reddi posse, (§.
16.) cuncta redeunt ad hoc argumentum: *Quacunque
doctrina homines spiritualiter creari & regenerari possunt,
ea quoque est principium & fundamentum verae pietatis.*
Atqui protestantium doctrina homines spiritualiter creari

§

Et regenerari possunt ; Ergo est principium & fundamentum verae pietatis.

§. XIX.

Probatio
minoris.

Maiores syllogismi §. 18. propositi ex Sectione I. exegetica satis apparet. Illius ergo demonstratione nunc superfedemus. Minoris vero probationem sic instituimus : *Quaecumque doctrina fides in Christum accendi potest, illa quoque homines spiritualiter creantur. Atqui protestantium doctrina cet. Ergo cet.*

§. XX.

Probatio
maioris
syllogismi
iam propo-
siti.

Vtraque praemissa huius syllogismi demonstratione indigent. Ergo primum maioris probationem aggrediamur. Est vero productio fidei noua illa creatio siue regeneratio. Cum enim tantum fide saluari possimus, & Sacra Scriptura regenerationem medium salutis esse doceat, Io. III. 3. Tit. III. 5. exinde patet, creationem nouam seu regenerationem nihil aliud esse, quam productionem fidei. Vid. S. V. PRAESIDIS *Inst. Theol. Dogm. §. 354.* Sed mittamus hanc demonstrationem, & tantum ad medium terminum, quem dictum nostrum Eph. II. 10. nobis suppeditat, attendamus. Ex illo sic concludimus : *Quaecumque mutatione homines ad bona opera praeparantur & disponuntur, ea est spiritualis creatio & regeneratio. Atqui fide cet. Ergo cet.*

§. XXI.

Quidnam
praepara-
tio ad bona
opera in-
uoluat.

Maiores est in confesso ex Eph. II. 10. ubi expresse dicimur noua & spirituali creatione praeparari ad bona opera. (§. II.) Igitur ad minoris tantum probationem,

nem, nempe: *Fide nos praeparari ad bona opera, accingamur.* Quae vt facilius procedat, id, quod praeparatio ista inuoluit, breuiter ostendemus. Inuoluit autem

1. *Scientiam legis.* Bona enim opera cum sint actiones legi conformes (§. 12.) manifestum est, praeparationem ad bona opera hanc scientiam continere.

2. *Scientiam motiuorum, quibus voluntas ad appetendum bonum flectitur.* Motiua sunt repraesentationes bonorum & malorum. Cum ergo voluntas hominum ita sit disposita, vt nihil possit appetere, nisi quod intellectus bonum esse iudicauerit, & nihil auersari, nisi quod malum esse censeatur, sequitur, & ad praeparationem ad bona opera requiri scientiam motiuorum.

3. *Dispositionem voluntatis motiua sequendi.* Licet enim in genere voluntas semper appetat id, quod intellectus bonum, & auersetur, quod malum esse sentiat, tamen haec dispositio voluntatis post Adami lapsum valde deprauata, sic vt bonum videre possimus, & tamen auersemur, malumque cognoscere, & tamen appetamus. Quare & Paulus Rom. VII. 19. inquit: *Bonum, quod volo, haud facio* i. e. licet intellectus meus rem aliquam vt bonum cognouerit, tamen voluntas mea motiua haec non sequitur. Et v. 23. aliam video legem in membris meis, quae contradicit legi intellectus mei. Vid. S. V. PRAESIDIS *Instit. Theol. Dogmat.* §. 92. 93. & EIVSD. *Tractat. de Lapsu & Pecc. Orig. Cap. V.* §. 135. Cum ergo praeparatio ad bona opera sit collatio virium & aptitudinis bona opera faciendi, porro sequitur, ad illam

C

quo-

quoque referri debere dispositionem voluntatis motiua haec sequendi. (c)

§. XXII.

Fides quid?

Fides est desiderium meritum Christi participandi & acquiescentia in eo, nec non in promissionibus euangelicis. Vid. S. V. PRAESIDIS *Inst. Theol. Dogmat.* §. 289. 290. Cum vero desiderium praesupponat cognitionem, & acquiescentia assensum; Fides in his tribus partibus continetur.

I. *Praesupponit cognitionem.* Cum enim meritum Christi desiderare, illudque nobis applicare non possimus, nisi illud cognouerimus, illius etiam cognitio

(c) Generalis illa & naturalis dispositio animae humanae, id tantum appetendi, quod bonum esse iudicamus, & id auerfandi, quod malum, non tollit defectum bonum verum appetendi, & malum verum auerfandi, licet vtriusque motiua non ignorentur. Nam interueniente peccato originali homo *primum* de bono & malo non tantum ex ratione & reuelatione, sed etiam secundum sensus indicat, quo fit, vt, quod ex vno principio bonum esse cognouit, ex altero pro malo habeat. Quando igitur, visis ex ratione aut reuelatione motiuis, bonum appetendi, illud tamen auerfatur, motiua sensuum praefert, & bonum, vt tale cognitum, sub ratione mali auerfatur & vice versa. *Secundo* congenitus ille & exercitio corroboratus habitus sensualia & obscura motiua, nec non voluptatem & taedium sensuale sequendi, quo voluntas & absque interna motiuorum conscientia rapitur in prohibita, impedit, quo minus saniora & rectora motiua sequi possit, etiam si rationes contrarium volendi ipse ignoret. Atque hac obseruatione paradoxon illud poetarum, experientia tamen satis confirmatum, explicatur:

Video meliora proboque,

Deteriora sequor.

tio ante existere debet, quam fides in homine adesse potest. Quare etiam Paulus inquit, fidem oriri ex praedicatione verbi Rom. X. 14. 17. Haec autem praedicatione cognitionem operatur.

II. *Altera pars fidei est assensus.* Cum enim fides sit acquiescentia animi in bonis per Christum impetratis, praesupponit certitudinem cognitionis. Hanc certitudinem vero cum assensus operetur, sine illo fides existere nequit. Quare & Iacobus fidem & dubitationem sibi contradicere probat Cap. I. 6.

III. Posita vero cognitione & posito assensu, ponitur denique *fiducia.* Quae cum sit desiderium meritum Christi participandi & acquiescentia in illo merito, manifestum est, fiduciam esse fidem ipsam. Vid. S. V. PRAESIDIS *Instit. Theol. Dogm.* §. 293. & *Tractat. de Iustificacione Cap. III. toto.*

§. XXIII.

Quibus ita praesuppositis, manifestum est, I. *Nos per fidem accipere scientiam legis.* Meritum Christi enim desiderare non possumus, nisi sciamus, nos esse peccatores mortis aeternae obnoxios, atque sic contritionem in nobis sentiamus. Haec autem peccatorum cognitio, haec cordis contritio, ex nullo alio fundamento, quam ex lege oriri potest, Rom. III. 20. VII. 9. 10. quae est omnium actionum sufficientissima norma, bonum & malum recte decernens, & transgressionibus aeternas poenas denunciens. Dum ergo fides, quae est desiderium meriti Redemptoris nostri, in nobis generatur, intellectus recta legis divinae notitia instruat, necesse est.

C 2

§. XXIV.

§. XXIV.

Notitiam
motiuo-
rum.

II. *Per fidem quoque acquiritur notitia motiuorum.* Habet quidem ratio nonnullas rationes Deum diligendi. Cognoscit enim Deum, ut creatorem, ut conservatorem, ut benefactorem. Ex tali cognitione oritur aliqualis dispositio ex Dei perfectionibus voluptatem capiendi, quae dispositio AMOR vocatur. Ast haec motiua non sufficiunt ad flectendum voluntatem, ut actuali & determinato amore in Deum vere feratur. Nam ex altera parte peccator sentit iram Dei. Et quoniam ira non potest amorem excitare, homo autem naturalis reconciliationem hominum cum Deo ignorat, manifestum est, haec motiua haud sufficere. Hinc recte APOLOGIA A. C. p. 66. Edit. Rechenberg. *Non potest, inquit, cor vere sentiens Deum irasci, diligere Deum, nisi ostendatur placatus, donec terret, & videtur nos abiicere in aeternam mortem, non potest se erigere natura humana, ut diligit iratum, iudicantem, & punientem.* Sed fides, dum in nobis generatur, nos plane conuincit, Deum nobis reconciliatum, iram eius deletam, & tantum eius erga nos amorem esse, ut non tantum filium suum in mortem pro nobis tradiderit, sed etiam propter illum peccata nobis condonare velit. Haec sunt motiua sufficientia & efficacissima Deum diligendi & mandata eius seruandi, imo sola motiua, quibus humana voluntas ad hoc operum genus flecti potest.

§. XXV.

Porro dis-
positionem
cordis haec
motiua se-
quendi,

III. *Per fidem denique acquiritur etiam dispositio cordis haec motiua sequendi.* Defectus huius dispositionis partim a praedominio motiuorum sensualium, partim

partim a vehementia voluptatis & taedii sensualis, & ab habituali inclinatione ad bona apparentia dependet. Sed vtrumque malum, licet non penitus, remouetur ea mentis transformatione, qua fides nobiscum communicatur. *Primum* enim caelestes illae veritates, quae sunt fundamentum fidei, dum ab intellectu apprehenduntur, vim suam diuinam ita exserunt, vt non parum roboris amittant opiniones carnis, quibus voluntas ad appetenda bona apparentia disponitur, & inclinatur. Et quo saepius & diligentius salutare illae veritates in animo ponderantur, eo magis frangitur vis motiuorum sensualium. *Secundo* simulac prima fidei initia adsunt, non tantum piae cogitationes in intellectu, sed etiam sancti motus in voluntate excitantur, qui inprimis sese opponunt prauis concupiscentiis, occasione rerum mundanarum, ex carne oritur. Haec contradictio inclinationum, quae *lucta carnis & spiritus* appellari solet, efficit, vt desideria praua successiue infirmentur, & hinc impedimenta potiora remoueantur, quae flexionem cordis per motiua diuina impossibilem antea reddebant. Quare etiam ad hanc luctam carnis & spiritus, qua existente & perpetuo recurrente fides generatur, prouocat APOLOGIA AVG. CONF. ostensura, qua ratione fides humanum cor ad veram pietatem disponat. Inquit enim p. 86. *Fides illa, de qua loquimur, existit in poenitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientiae, quae sentit iram Dei aduersus nostra peccata, & quaerit remissionem peccatorum & liberari a peccato.* EADEMQUE docet p. 134. *Haec fides, inquit, de qua loquimur, existit in poenitentia. cet.*

§. XXVI.

Accensio fi-
dei est spi-
ritualis
creatio.

Hicse praesuppositis nunc clarissime patet, *accen-
sionem fidei esse spirituales creationem.* Cum enim fi-
des nobis conferat scientiam legis §. 23. ac nobis ac-
quirat notitiam motiuorum §. 24. denique, nos di-
sponat, vt haec motiua sequi possimus §. 25. illius
productione homo ad B. O. praeparatur §. 21. Sed
mutationes, quae homines praeparant & disponunt
ad B. O. sunt spiritualis creatio & regeneratio. Ergo
ea fit, dum fides in corde concipitur.

§. XXVII.

Protestan-
tium do-
ctrina nos
regenerare
potest.

Atque hic est altera praemissarum argumenti, quo
demonstrare volebamus, solam Protestantium doctri-
nam eam esse, qua homines regenerari aut spirituali-
ter creari possint. (§. 19.) Ergo nunc properandum
nobis est ad alteram, qua asseruimus, *haec ipsa Prote-
stantium doctrina fidem, de qua diximus, accendi &
produci posse.*

§. XXVIII.

Docet exi-
stentiam,
necessita-
tem, utilita-
tem meriti
Christi, ac
possibilita-
tem & cer-
titudinem
illud parti-
cipandi.

Fides est desiderium meritum Christi participan-
di, & acquiescentia in illo merito §. 22. Vid. S. V.
PRAESIDIS *Instit. Theol. Dogm.* §. 289. 290. 293.
Supponit autem & notitiam & assensum §. 22. No-
titiam, dico, & assensum, non qualemcunque, sed
eam, in quo ratio sufficiens contenta esse potest, &
desiderandi meritum Christi eiusque fructus, & suam
in eo collocandi fiduciam. Atqui haec notitia, hic as-
sensus pro obiecto suo habere debet existentiam, ne-
cessitatem, utilitatem meriti Christi, possibilitatem il-
lud participandi, imo & certitudinem huius participa-
tionis

tionis sub certa conditione, cuius praesentia ab homine sentiri potest.

§. XXIX.

Haec autem omnia Protestantes docere ex se-^{Probatio.} quentibus constabit.

I. Docent Protestantes, *existere meritum Christi*. Est autem *meritum Christi* omne id, quod praestitit in salutem nostram. Vid. S. V. PRAESIDIS *Institut. Theol. Dogm.* §. 227. Ad salutem vero nostram non solum necessarium erat, ut Christus pro nobis satisfaceret, sed etiam, ut iustitiam nobis acquireret. Cum igitur doceat, Christum pro nobis satisfecisse, ac legem adimpleuisse, sequitur, docere quoque, existere meritum Christi, quod erat primum §. 28. (f)

II. Pro-

- (f) De satisfactione Christi seu *merito passivo*, multa agunt librorum symbolicorum ecclesiae nostrae loca, veluti AVG. CONF. Art. III p. 10. Art. XXI. p. 19. APOLOG. Art. XII. p. 254. CATECH. MIN. p. 317. & alia. Sed de *merito activo* rarius disputatur, quod ideo factum esse puto, quia sufficere videbatur homines instruxisse, non per opera, sed per fidem quaerendam esse iustificationem propter Christum, qui pro peccatis nostris satisfecisset. Nam, quemadmodum GERHARDVS noster in *Conf. Cath. Lib. II. Part. III. Art. XIII. Cap. IV. p. 1423.* inquit: *Quamuis gratuita peccatorum remissio, & iustitiae per Christum partae imputatio docendi gratia duae quasi partes iustificationis a quibusdam vocentur, illae tamen vel realiter a se inuicem non differunt, vel certe a se inuicem separari non possunt, cum Apostolus unum eorum de altero directe affirmet, & unum per alterum reciproca affirmatione probet. Rom. IV. 4. 5.* Mox tamen & antiquissimi theologi vtrumque Christi meritum distinguere coeperunt, ut obiectum fide apprehendendum certius & luculentius constet. Vid. B. MART. CHEMNITIVS in *Exam. Concil. Trident.*

P. I.

II. Protestantes docent: *Hoc meritum esse valde necessarium.* Peccatores enim sumus & aeternae mortis rei, Deus vero salua sua sanctitate & iustitia sine interueniente satisfactione peccata nobis condonare, nosque in gratiam suam recipere nequit. Et nos nihil habemus, quo placare possimus summum Numen, nisi Christi, qui pro nobis sese tradidit, meritum. Quatenus ergo Protestantes docent, nos esse peccatores, patet, illos simul docere necessitatem meriti Christi. Idem tradunt de merito eius actiuo. Nam quemadmodum Deus neminem pro iusto declarare potest, qui omni iustitia prorsus caret, atque homo nihil habet propriae iustitiae, necessum est, vt alia praesto sit iustitia perfectissima legis impleione acquisita, & nobis vt nostra propria imputanda. (g) Quod erat secundum §. 28.

III. Do-

P. I. *Lcc. VIII. Art. VII. p. m. 199.* Et postquam IOANNES PISCATOR, Reformatus, meritum Christi actiuum directe impugnauit, solum passiuum sufficere ratus, illud maiori industria a nostratibus pertractatum est. Vid. S. V. PRAESES in *Institut. Theol. Dogm. §. 220. 222 & in Tract. Germ. de Iesu Christo Redemptore P. III. Cap. III. §. 278.* neque desunt loca Libb. Symbb. quae ex instituto de hac Christi iustitia agunt. Vid. APOL. AVG. CONF. *Art. II. p. 76. FORM. CONCORD. p. 686. seq.*

- (g) Pertinent huc verba incomparabilis Theologi B. HENR. HOEFFNERI in *Disp. X. de Iustif. p. m. 644. seqq. Sine iustitia, inquit, perfecte legi praestita Deus neminem vult iustum habere in conspectu suo, prout in tribunali iustificationis sedet. Pf. CXLIII. 2. Quia vero legis impletio nobis erat impossibilis facta est translatio legis Ebr. VII. 12. in filium Dei, qui legi satisfaceret. Cf. S. V. PRAESES in *Instit. Theol. Dogm. §. 279. & in Tract. Germ. de Iustif. Cap. II. §. 29. seqq.**

III. Docent, *id esse vile, valdeque salutare*. Docent enim, meritum Christi esse vel *actiuum*, vel *passiuum*; Hoc, quod est satisfactio, nobis comparare peccatorum remissionem & absolutionem a poenis; Illud, quod est legis adimpletio, nobis comparare declarationem pro iusto, quacum connexum est ius filiorum Dei, spesque firmissima salutis. Vid. S. V. PRAESIDIS *Instit. Theol. Dogm.* §. 284. Nonne vero ex huiusce dogmatibus manifestissime sequitur, ex protestantium doctrina nihil vtilius, nihil salutarius esse merito Christi? Quod erat tertium §. 28. Docent

IV. *Possibilitatem, meritum illud participandi*. Docent enim, Christum non tantum pro omnibus & singulis satisfecisse, & legem impleuisse, sed etiam, Deum serio velle, vt vtrumque hoc meritum omnibus & singulis in salutem imputeretur. Quare concludimus, si protestantes vniuersalitatem meriti Christi, & gratiae diuinae docent, ex eorum doctrina etiam possibilitatem, meritum Christi participandi, agnosci posse. Quod erat quartum §. 28.

V. Denique & *certitudinem participationis meriti Christi sub conditione docent, quae sentiri omnino potest*. Partim enim docent, haec bona nobis a Deo semper offerri, cum nobis verbum suum, ac euangelium praedicari iubet, eumque efficaciter in nobis operari fidem, quam consequimur, nisi resistamus. Partim docent, nos impetrare haec bona sola fide, quatenus illa est & consensus in meritum Christi, i. e. desiderium & fiducia. Vid. S. V. PRAESIDIS *Instit. Theol. Dogm.* §. 288. *seqq.* Partim docent, hanc fidem, si addit, ab vnoquoque posse sentiri, quatenus est fidu-

D

cialis

cialis apprehensio meriti Christi, quae sine interna motuum cordis conscientia existere nequit. Haec autem est illa conditio, qua existente certiores nos reddimur, quod meriti Christi facti simus participes. Quod erat quintum §. 28.

§. XXX.

Protestantium doctrina fidem accendere potest.

Cum ergo ad excitandam fidem requiratur noticia existentiae, necessitatis, utilitatis, possibilitatis & certitudinis meritum Christi participandi, §. 28. & haec omnia a protestantibus doceantur, §. 29. ex eo clarissime patet, *doctrinam protestantium accendere in nobis fidem.* (h)

§. XXXI.

Ergo nos potest spiritualiter creare

Collatio fidei est regeneratio siue creatio noua. §. 19. Cum igitur Protestantium doctrina in nobis fidem accendat, §. 30. sequitur, *eam quoque nos regenerare s. spiritualiter creare.*

§. XXXII.

Est principium &

Doctrina vero, quae hominem spiritualiter creat, est principium & fundamentum verae pietatis. §. 18. Cum

- (h) Fides quidem diuina uerbi diuini efficacia in nobis generatur. Sed quemadmodum Protestantium doctrina est ipsissimum Dei uerbum, ita nec omne Dei uerbum destinatum est ad hominum regenerationem. Lex e. g. est uerbum Dei, habetque uirtutem diuinam, effectus salutares producendi. Sed non data est ad accendendam fidem, ideoque id efficiendi uirtutem non habet. Quapropter protestantium doctrinam ideo fidei producendae sufficere statuimus, quia eam in primis uerbi diuini partem pure & sincere tradit, cui uis inest diuina fidem hominibus conferendi, & quae ad hunc praecise effectum immediate destinata est a Deo.

Cum igitur protestantium doctrina nos spiritualiter ^{fundamen-} creet, §. 31. sequitur, *eam esse principium & funda-* ^{tum verae} *mentum verae pietatis.* ^{pietatis.}

§. XXXIII.

Sed illa doctrina, quae hominum corda disponit ^{Est vera.} ad veram pietatem, est vera. §. 16. n. 2. Quare cum doctrina protestantium sit principium & fundamentum verae pietatis, §. 32. *illam utique veram esse oportet.*

§. XXXIV.

Sola doctrina vera nos spiritualiter creare & re- ^{Deficiente} ^{illa nos re-} ^{generari} ^{nequimus,} generare potest. §. 18. Deficiente ergo vera doctrina homo regenerari nequit. Deficiente vero illa creatio- ^{ne noua, deficit pietas. §. 18.} Cum ergo protestantium doctrina sit doctrina vera, §. 33. & plures doctrinae sibi inuicem oppositae simul verae esse nequeant, (per princ. contr.) exinde recte concludimus, *deficiente hac doctrina nos neque regenerari, neque veram pietatem existere posse.*

§. XXXV.

Atque ex his omnibus tandem conficitur, ^{Est sola ve-} ^{ra doctri-} ^{na.} solam protestantium doctrinam, qua posita homines regenerari possunt, (§. 32.) & qua deficiente nulla pietas vera haberi potest, (§. 34.) *solam, inquam, Protestantium doctrinam esse veram, illiusque veritatem ex influxu in veram pietatem patere.*

§. XXXVIII.

Maior huius syllogismi manifesta est, quia supra ^{Pontificiorum doctrinam fidem accendere non posse.} iam docuimus, & probauimus, regenerationem esse fidei accensionem §. 26. Cum igitur, posita fidei accensione, quoque ponatur regeneratio, etiam recte concludimus, deficiente illa, deficere quoque regenerationem, siue spirituales creationem. Minoris igitur probatio adhuc restat: *Pontificiorum doctrinam fidem accendere non posse.* Quod ex variis argumentis probare possumus.

I. Enim Pontificii prorsus negant fidem iustificantem.

II. Existentiam, necessitatem, vtilitatem meriti Christi, certitudinem & possibilitatem illud participandi negant.

Cum ergo fidei existentiam negent, ac principia illa, quibus fides nititur §. 28. inficias eant, *illorum doctrina fidem accendere neuitquam potest.*

§. XXXIX.

Probabimus igitur

I. *Pontificios negare fidem iustificantem.* Statuunt ^{Pontificii negant fidem iustificantem.} quidem fidem, & docent, illam esse humanae salutis initium atque fundamentum, siue radicem omnis iustificationis. Vid. CONC. TRID. *Sess. VI. Cap. VIII.* Sed negant, hanc fidem esse apprehensionem meriti Christi, & acquiescentiam in illo, docent tantum esse assensum generalem, quo credimus, vera esse omnia, quae a Deo reuelata, & promissa sunt. Vid. *IBID. Cap. VI.* Negant porro hanc fidem, qua iustificamur, esse fiduciam diuinae misericordiae, peccata remittentis

tis propter Christum. Vid. *IBID.* Cap. XII. At vero haec omnia, quae ab illis negantur, fides illa inuoluit, cuius productione regeneramur, sicuti Sect. II. demonstratum est. Licet itaque fidem aliquam ad iustificationem requirant, eam tamen reiiciunt, quae vere est iustificans.

§ XL.

Specialius
determina-
tur.

Sunt & aliae illorum opiniones, quae aperte ostendunt, hanc fidem ab illis negari. Sic e. g.

I. Docent, hanc fidem esse actum intellectus & non voluntatis. Cum enim assensum generalem esse fidem tradant, illam intellectui tantum attribuere debent. Sed fiducialis apprehensio meriti Christi est actus voluntatis. Quare & fides in voluntate sedem suam habere debet.

II. Docent, obiectum eius non esse meritum Christi, sed cuncta, quae in sacris litteris extant, siue sint historica, siue dogmatica, siue varicina.

III. Tradunt, posse obtineri sine notitia explicita; siue, hominem fidem iam habere, si tantum credat, vera esse omnia, quae in sacro codice sunt reuelata, licet ea non specificè sciat. Haec sunt, quae de fide docent, & quae variis argumentis probant. Vid. *BELLARMINVS Lib. I. de Iustif. Cap. VI. & VIII.*

(i) Nos quidem non negamus hanc fidem, sed utri-
que

(i) Distinguendum esse inter *credere Christo*, & *credere in Christum*, quam luculentissime probauit S. V. PRAESES in *Inst. Theol. Dogm. P. IV. Cap. I. §. 293. Schol.* Est autem credere Christo nihil aliud, quam assertis Christi assertiri, credere vero in Christum significat fiduciam in meri-

que docemus, hominem Christianum debere veritatibus in Sacra Scriptura propositis, siue sint historicae, siue dogmaticae, assentiri. Sed id tantum negamus, quod tali fide iustificari homo possit. Haec enim fides fiducialis meriti Christi apprehensio esse debet. Vid. S. V. PRAESIDIS *Tract. de Iustif. Cap. IV. toto.*

§. XLI.

Cum tamen fieri possit, ut homo aliquis fidem ex veritatibus agnitis & creditis concipiat, licet ipse ignoret, quid sit fides, & num detur illa, ex negata existentia fidei iustificantis non satis demonstrari potest, illorum doctrinam non posse excitare fidem. Attendendum igitur nobis erit ad reliqua dogmata, quae tradunt. Et quia diximus *Secundo* §. 38. pontificios negare & existentiam, & necessitatem, & utilitatem meriti Christi, nec minus de certitudine & possibilitate illud participandi dubitare, videndum est, num pontificii hanc habeant doctrinam, nec ne.

§. LXII.

Itaque I. asserimus, *pontificios existentiam meriti Christi negare.* Meritum Christi omne id significat, quod ^{Negant existentiam meriti Christi.}

merito Christi collocare. Cum igitur BELLARMINVS l. c. tantum doceat, fidem esse assensum, ex eo apparet, pontificios tantum *non* credere Christo affirmare, sed non *non* credere in Christum. Haec fides vero est diuersa. Potest enim quis credere Christo, siue veritates a Christo traditas assumere, cui tamen deficit fiducia. Quia vero fides, quam iustificantem appellamus, fiducia vera esse debet, pontificios existentiam illius vere negare exinde patet.

quod in salutem nostram praestitit. Vid. S. V. PRAESIDIS *Instit. Theol. Dogm.* §. 227. Est igitur vel *actiuum*, vel *passiuum*. Per illud intelligimus adimplerionem legis pro nobis praestitam, per hanc vero satisfactionem, siue passionem Christi. Pontificii autem tantum passiuum meritum Christi affirmant, & actiuum negant. Statuunt enim iustitiam, qua iustificamur, esse inhaerentem & propriam, h. e. cordis sanctificationem, quam ut deus nobis largiatur, promeritum esse per Christi satisfactionem. Ergo iustitiam, h. e. vicariam eius adimplerionem legis nobis comparatam plane excludunt. Multa quidem de iustitia Christi differunt, Vid. CONCIL. TRID. *sess. VI. Can. X. & XI.* GEORGE CASSANDER in *Consultatione de Art. Controu. Art. IV. Opp.* p. 917. (k) sed tamen

(k) Quia multa proferunt pontificii de iustitia Christi, & CONCIL. TRID. *Sess. VI. can. X.* aperte dicit: *Si quis dixerit, homines sine Christi iustitia, per quam nobis meruit iustificari, aut per eam ipsam formaliter iustos esse, anathema sit.* Multi nostratum adsunt, qui putant pontificios iustitiam Christi nobiscum affirmare, & ut meritum eius actiuum considerare. Nam B. IO. GERHARDVS in *Locis Theolog. de iustificatione* §. 57. p. 308. cum de errore PISCATORIS agit, *Est*, inquit, *qui in societatem huius opinionis etiam pontificios pertrahere conatur cum Concil. Trid. Sess. VI. cap. 7. & Bellarminus eiusdem hyperaspites Lib. I. de iustificatione cap. 2. solum passionis Christi in assignanda meritoria iustificationis causa mentionem faciunt, sed enim cum Concil. Trid. discrete addat iustificationem, cumque Bellarminus Lib. V. de Christo Cap. 9. scribat: Christum suis operibus ac laboribus nobis omnibus gratiam & gloriam acquisuisse, denique cum Costerus in Enchirid. p. 296. disertam faciat mentionem operum Christi, sicque actiuam obedientiam cum passua coniungat, ideo volumus sinistri quippiam de illis hac in parte suspicari.*

tamen longe aliter iustitiam illam Christi definiunt. Intelligunt enim per illam nihil aliud, quam ipsam satisfactionem Christi. Et quando distinguunt inter satisfactionem & iustitiam, per hanc vitam sanctissimam, quam, ut homo sanctissimus, habere debuit, & quam nos eius discipuli ut exemplar imitari debemus, intelligunt. Sic docuit sententiam pontificiorum THOMAS STAPLETONVS *Lib. IV. de Iustif. Cap. III. §. 223.* Haec definitio satis superque docet, pontificios negare eam iustitiam Christi, quae nobis imputari debet, ut pro iustis declarari possimus. Deficiente vero iustitia Christi redemptor noster non omnia, quae ad salutem hominum pertinent, praestitit. Vid. S. V. PRAESIDIS *Inst. Theol. Dogm. §. 219. 220. 221. & Tract. Germ. de Christo Iesu nostro redemptore P. III. Cap. III.* Cum igitur sine merito illo actiuo meritum Christi existere nequeat, sequitur, *Pontificios negare existentiam meriti Christi §. 38.*

§. XLIII.

II. *Negant necessitatem iustitiae Christi.* Cum enim doceant, iustitiam Christi non existere §. 42. credere eos oportet, aut Christum non esse verum Redemptorem nostrum, aut iustitiam ipsius ad salutem non esse necessariam. Atqui non negant, Christum ea praestitisse, quae ad comparandam salutem necessaria sunt. Ergo necessitatem meriti Christi actiuo negare debent. Porro docent pontificii, hominem operibus suis iustificari posse, hominem pro iusto declarari propter internam suam qualitatem & sanctitatem. Probant hoc dogma multis argumentis, quae enu-

E

merare

Eiusque
necessita-
tem.

merare locus prohibet, videantur tamen apud BEL-
LARMINVM *de Iustificacione Lib. II. Cap. III. seqq.*
& STAPLETONVM *de Iustific. Lib. V. Cap. III. seqq.*
Si vero iustitia propria & inhaerente iustificamur,
quorsum opus est aliena iustitia? Vna enim si offer-
ratur Deo, illa iam sufficiens erit ad iustificationem.

§. XLIIII.

Vtilitatem
illius.

III. *Negant utilitatem meriti Christi.* De actiuo
quidem res est in confesso. Quid enim illud haberet
utilitatis, si plane non infuit in negotium iustificatio-
nis & salutis. Sed de passiuo subtilior est controuer-
sia. Fatentur, meritum hoc esse causam meritoriam
iustificationis. Vid. CONCIL. TRID. *Sess. VI. Cap.*
VII. At vero I. talem iustificationis modum fingunt,
qui existere posset, etiamsi Christus pro nobis mor-
tuum non esset. Dicunt enim, ideo Christum mor-
tuum esse, vt Deus se moueri pateretur ad infun-
dendam iustitiam praeuiis hominum dispositionibus.
Nonne vero & iustitiam istam post praeuias disposi-
tiones infunderet, etiam si Christus mortem non subiis-
set? Id Deum omnino facturum fuisse, pontificios re-
spondere oportet, quia dispositiones istae merita de
congruo esse ab illis statuuntur, & haec merita inter-
na operis dignitate Deum mouere debent ad confe-
rendum id, quod per ea promeretur. Ergo homo
iustificandus carere potest merito Christi passiuo. 2.
Haec iustificatio, cuius causa meritoria mors Christi
esse statuitur, est eorum, qui haecenus nondum fu-
ere baptizati. Si vero lapsus poenitentia iustificatio-
nem rursus quaerit, plane exulat Christi satisfactio.

Haec

Haec enim poenitentia contritionem, confessionem, & satisfactionem inuoluere creditur. Facta contritione & confessione, quae absque merito Christi passiuo sine dubio possibilis est, aeternitas poenarum infernalium tollitur. Ad remouendas autem temporales poenas purgatorii requirunt satisfactiones proprias, & si quis illas ipse praestare nolit, sanctorum merita per indulgentias illi applicari possunt. Quare in systemate pontificiorum totum Christi meritum, etiam quoad illam partem, cuius existentia conceditur, res est superuacanea, omni utilitate destituta.

§. XLV.

IV. *Certitudinem imo & possibilitatem meritum Christi per imputationem participandi negant.* Ratione meriti actiui non est, quod hanc inculpationem probemus. Negata enim illius existentia, simul cadit & possibilitas & certitudo imputationis. Solent tamen & directe illam impugnare, vt videre licet apud **BEL- LARMINVM Lib. II. de Iustif. Cap. VII.** & **STAPLE- TONVM Lib. VII. de Iustif. Cap. VIII.** Passiuum, quod attinet meritum, nos quidem docemus, illud nobis imputandum esse, vt, interueniente hac satisfactio- ne per imputationem in nostram conuersa, peccata nobis condonari possint. Sed huius generis peccatorum remissionem, quae fundata sit in vicariae satisfactionis imputatione, pontificii non statuunt. Nam I. peccatorum remissionem vt actum physicum considerant, quo habitus vitiosus expellatur, idque mediante infusione iustitiae habitualis. Vt enim sol oriens non tantum illustrat tellurem, sed simul dispellit tenebras, ita & commu-
E 2 nica-

Certitudi-
nem &
possibilita-
illud parti-
cipandi.

nicatione habitus iustitiae simul remoueri habitum peccandi dicunt. Et hoc posterius vocant peccatorum remissionem. Vid. BELLARMINVS *de Iustif. Lib. II. Cap. II. Dissp. Tom. IV. p. 803. seq.* Quemadmodum autem habitualis illa iustitia non infunditur intuitu satisfactionis Christi nobis imputatae, ita nec eam nobis imputari credunt ad peccatorum remissionem. 2. In poenitentia distinguunt *remissionem culpae & poenae*. Ad priorem requirunt contritionem & confessionem, non, vt hac mediante satisfactio Christi nobis imputetur, sed, quia absolutio sacerdotis sententia iudicialis esse creditur, quae ferri nequeat, sine praeuia sui ipsius accusatione. Hoc enim est fundamentum confessionis auricularis. CONC. TRID. *Sess. XIV. Cap. V.* Et, quamquam cum remissione culpae simul remittatur aeternitas poenarum, temporales tamen purgatorii cruciatus retinentur, donec accedat satisfactio. Haec si praestetur, peccator omni carere potest merito Christi. Sin vero satisfacere nolens quaerit indulgentiam, tunc cum illo communicatur aliqua pars meritorum Christi, & sanctorum superabundantium. Et haec communicatio aliquo modo dici potest imputatio. At enim vero haec imputatio, cuius possibilitatem eatenus concedunt ad stabilienda sua figmenta de indulgentiis, ita comparata est, vt eius certitudo numquam haberi possit. Ad validas namque indulgentias eiusmodi condiciones requirunt, quae num adfint, homo numquam satis certo scire potest. Quare etiam B. noster LVTHERVVS pontificios recte increpat, quod homines ad fiduciam indulgentiarum adducant, & inde rursus abducant, remittentes eos ad incerta opera

opera

opera & merita. (1) Ceterum ex his satis apparet participationem meriti Christi per imputationem partim ipsam a pontificiis negari, partim illius certitudinem tolli.

§. XLVI.

Negata vero existentia, necessitate, vtilitate, & certitudine imputationis meriti Christi, negatur fundamentum & principium fidei. §. 28. Iam vero probatum est, pontificios negare existentiam §. 42. necessitatem §. 43. vtilitatem §. 44. & certitudinem imputationis meriti Christi §. 45. Ergo *pontificiorum doctrina fides iustificans accendi nequit.* §. 38.

Negatio
minoris
§. 37. tra-
diti.

§. XLVII.

Deficiente accensione fidei, deficit regeneratio, siue spiritualis creatio §. 26. & 37. Cum igitur pontificiorum doctrina fides in homine accendi nequeat, §. 46. exinde patet, illorum doctrina *hominem non regenerari nec spiritualiter creari posse.*

Pontificio-
rum do-
ctrina nos
non rege-
nerare po-
teat.

§. XLVIII.

Nunc ergo conclusionem inferre possumus: *Qua-* Ergo non
cun- est funda-

E 3

1) Vid. Artic. Smalc. P. III Art. III. p. 325. Neque tamen hoc quoque sufficiebat. Papa enim, cū iubeat homines indulgentiis istis tuto fidere ad salutem, tamen ipse rem uniuersam demum incertam, in dubium vocabat. Nam in bullis suis scribit, eum, qui indulgentiarum seu iubilaei anni particeps fieri velit, oportere contritum & confessum esse, ac pecuniam numerare. Audiuimus autem supra, contritionem & confessionem illorum esse incertam & hypocriticam. Nemo etiam sciebat, quae anima in purgatorio esset, ac si quae in eo esse dicebantur, nemo sciebat, quae recte & contritae & confessae fuissent. Sic Papa sanctum denarium corrauebat, & interea ducebat homines ad fiduciam potestatis & indulgentiarum suarum, & rursus inde abducebat ac remittebat ad incerta ipsorum opera & merita.

mentum
verae pic-
tatis.

cunque doctrina regenerari non possumus, illa non est fundamentum verae pietatis §. 36. Atqui pontificiorum doctrina regenerari non possumus §. 47. Ergo *illorum doctrina non est fundamentum verae pietatis.*

§. XLIX.

Illorum
doctrina
non est
vera.

Vbi non est fundamentum verae pietatis, ibi non est vera doctrina §. 16. n. 2. Cum igitur pontificiorum doctrina corda hominum ad veram pietatem disponere nequeat §. 48. *illorum doctrina vera esse non potest.*

§. L.

Quod & a-
lia illorum
dogmata
probant.

Habent praeterea pontificii alia dogmata bene multa, quibus vera pietas directe impeditur. Sic e. g. peccatum originale multaque peccata actualia nimium extenuant, vt pro peccatis non habeantur ab hominibus; a certis Dei legibus eos remittunt ad incertas hominum traditiones; praecipiunt continuam dubitationem de gratia & peccatorum remissione; ad proprias satisfactiones reiiciunt, & persuadent hominibus, posse etiam vltra mensuram obligationis legem seruari; dicunt, sufficere, si quis implicite credat, quod ecclesia credit, licet ignoret, quid credat; & huius generis sexcenta alia. Inprimis autem hoc constanter contra illos vrgendum est: 1. Quod multas leges Dei abrogent, & pro iis fictas hominum traditiones substituunt; 2. quod motiua Dei voluntatem faciendi spuria suppeditent; Non enim ideo Deum diligendum esse docent, quia ipse prius nos dilexit in Christo, sed ideo legem impleri volunt, quia hac obedientia promereatur vita aeterna: 3. quod abiecta ea doctrina, per quam solam regeneramur, cordis dispositionem reddant impossi-

possibilem, quae ad veram pietatem & sanctimoniam vitae necessaria est. Nos vero, Apostolum secuti ad postremum hoc argumentum vnicè attendere volumus.

§. LI.

Quantum itaque hoc est beneficium, vt nobis se-<sup>Face religi-
osa vera
doctrina
est fundata.</sup> cure liceat doctrinam istam reiicere, & verio-
rioremque imò vnicè saluificam profiteri. Exhibe-
tur id nobis ante ducentos annos PACE RELIGIOSA,
qua inprimis cautum est, ne liberum religionis exer-
citiū, quo vtebantur protestantes, ab aduersariis tur-
baretur, & ne quis propter dissensum a romana eccle-
sia in ius vocaretur, aut quicquam incommodi ideo
pateretur. (m) In hodiernum itaque diem cum altera
vice incidat Secularis Memoria celebratissimae istius
pacis, nos quoque hac qualicunque scriptione & pu-
blica de ista disceptatione eam quodammodo celebrare
volumus. Faxit Supremum Numen, vt nos, qui-
bus vera doctrina, vnica verae pietatis genetrix, re-
stituta est, sanctissimam illam doctrinam non tan-
tum ore profiteamur, sed & pio corde retineamus,
atque sic religionis nostrae veritas non tantum argu-
mentis, sed etiam virtutibus a nobis
demonstretur.

NOBI-

- (m) Formula huius pacis legitur ap. IO. SLEIDANVM in
Comment. Lib. XXVI. p. 290. seq. LVC. OSIANDRVM
in Epit. Hist. Eccl. Cent. XVI. Lib. III. Cap. 18. p. 620. seq.
et plures alios Scriptores. Anno proxime elapso *Celeber.*
IOANNES ERHARDVS KAPPIVS eam ex recessibus
Imperii recudi curauit in *dem freudigen Andenken des er-*
sten Religionsfriedens Jubelfestes p. 212. seqq.

CCXXV

X

CCXXV

NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
DISSERTATIONIS HVIVS AVCTORI
GEORGIO LVDOVICO GRVNER
SANCTAE THEOLOGIAE CANDIDATO DIGNISSIMO,
SEMINARII THEOLOGICI SVBSENIORI

S. P. D.

PRAESES.

Singulare Divinitatis Scripturae argumentum esse solent illius efficacia, qua voce tunc praecipue intelligitur virtus, hominum corda ad pietatis & sanctitatis studium disponendi. Quacunque enim doctrina naturalis illa impotentia, Deum pio mentis affectu colendi, tollitur, & e contra dispositio Deum diligendi & timendi confertur, illam sine dubio oportet esse divinam. Sed ex eodem medio termino simul de doctriinarum qualitate judicari potest, quas ex sacro codice haustas esse, earum Confessores contendunt. Nimirum licet conformitas doctrinae cum Scriptura certissimum sit veritatis criterium, illa tamen non minus ex effectu, quam ex principio intelligi poterit. Vna tantum superesse videtur difficultas, scilicet, hanc doctrinae efficaciam & vim, hominum corda sanctificandi, non demonstrari, sed tantum sentiri posse, ideoque, qui eam urgent, nihil efficere contra dissentientes. Verum enim vero hanc difficultatem a TE feliciter superatam esse, CLARISSIME GRVNERE, non absque singulari animi voluptate intellexi. Non equidem mirabar, ingenii ac scientiae specimen, quod ante aliquod dies mihi exhibebas, solide & ornate elaboratum fuisse. Novi enim diligentiam laudabilem, qua mox ab ingressu TVO in Academiam nostram Praelectionibus meis interfuisti; Novi privatam studium,

dium, quo ea, quæ audiveras, scrutari & meditari, imo etiam Theologorum volumina evolvere soles; Novi cordis TVI candorem & probitatem, quæ, postquam liberorum meorum curam & institutionem Tibi imponi passus es, in meo semper fuit conspectu; Novi etiam, quanta in TE sit rerum sacrarum notitia, soliditas, & facundia; Et norunt id omnes, postquam in Seminarium Theologicum, quod SERENISSIMI NOSTRI PRINCIPIS munificentia alitur, receptus, toties cum plausu & fructu declamasti ad populum. Hæc itaque cum scirem, non mirabar eruditum & aptum scribendi genus; maximopere tamen placebat ipsa argumenti electio. Illuc enim cogitationes TVAS directas fuisse videbam, ut ostenderes, quomodo doctrinam comparatam esse oporteret, quæ hominem spiritualiter creare, & ad bona opera præparare possit. Quod si satis evidenter ostensum fuerit, adest norma, ad quam & nostra & adversariorum nostrorum doctrina examinari potest. Adest etiam principium, ex quo fidei nostræ non tantum veritas, sed etiam præstantia & sanctitas demonstrari potest. Et quid magis conveniebat tempori, quod hodie nobis sacrum est, & cuius memoriam aliqua solemnitate commendare volebas? Ea enim ipsa die, qua arte hos ducentos annos pax religiosa confirmata, illiusque formula composita est, in publicum prodire, & ingens hoc Dei beneficium ipso facto celebrare decreveras. Et, me quidem iudice, hoc luculentius exponi, & magis prædicari haud potuit, quam demonstratione, præstitam tunc esse securitatem illi doctrinæ, qua sola hominum corda ad verum Dei cultum disponi, veraque pietas restitui ac conservari potest. Gratulor ergo TIBI novum hoc opus, & quemadmodum nosti, me TIBI rebusque TVIS bene cupere, ita & iam publicas ad Deum preces mitto, ut TE divino suo spiritu semper magis magisque sanctificare, TVAQVE studia & omnes conatus dirigere pergat in Nominis sui gloriam, & Ecclesiæ utilitatem. Dab. in Academia Julia Carolina, D. XIX. Sept. 1755.

F

Nobi-

Nobilissimo atque Doctissimo Theologiae Candidato
GEORGIO LVDOVICO GRVENERO

S. P. D.

IOANNES ALBERTVS STOLLBERG

Ducalis Seminarii Theologici Senior.

A me ipso impetrare non potui, AMICE SVAVISSIME, ut eruditionis TVAE publicum ederes specimen, cui qualisunque mea gratulatio & amoris erga TE mei testificatio deesset. Opponentis spartam benevole mihi demandasti. Quapropter ex more id, quod TIBI praesto, fluere videri posset. At persuasum TIBI habebas, velim, sola amicitia duce me hasce meas ad TE litteras dedisse. Nonne enim, si consuetudo lex mihi fuisset, in laudes TVAS excurrere, ingenique, quibus praeditus es, virtutes exquisitis verbis extollere debuissim? Quod quidem superfluum fore arbitratus, cum id, quod solide elaborasti, scriptum doctrinae TVAE copiam quam optime celebret, nec me aliud quoddam teneat desiderium, quam ut mentem meam publice TIBI significem. Gratulator ergo TIBI hoc & industriae & dexteritatis TVAE documentum, animique mei vota sincerissima cum iis coniungo, qui bene TIBI cupiunt. Summus ille omnium rerum moderator, qui coeptis TVIS benedixit, omnibus conatibus TVIS & in posterum quam gratiosissime annuat, TEQUE virum evadere jubeat, non quem spero, sed plane confido ecclesiae Christi utilissimum orbique erudito proficuum. Vale mihi que, quem amicitia TVA ornare non dubitasti, fave. Dedi in Academia Iulia Carolina d. XXI. Sept. A. R. S. MDCCLV.

Viro Praenobilissimo atque Doctissimo
GEORGIO LVDOVICO GRVENERO

Amico Suo Suavissimo

S. P. D.

IOANNES HENRICVS MVTZENBECHER

Sen. Theol. Memb. Opp.

Eruditionis, & ingenii, quod hodie publice edis, specimen, AMICE OPTIME! non potest non magnum mihi creare gaudium. Ascendis cathedram, applaudunt omnes, quibus de solida doctrina iudicandi & facultas & voluntas est. Gratulantur TIBI de libello eleganti calamo conscripto, augurantur Patriae TVAE quaevis de TE bona, crescet spes de TE iam longo abhinc tempore concepta, & ut paucis omnia complectar, maximam ex laboribus TVIS capiunt voluptatem. Haec curatius considerans, felicitatis TVAE, quae certissime TIBI eueniet, pars, ad me quoque redundat, cum amicorum omnia sint communia. Laetum animum subit tempus, quo

quo in amplexus TVOS veni & non sine voluptate recordor amicitiae, quam quotidiana coniunctio firmiorem semper & arctiorem reddit. Noui TE amicum certum, probum, elegantem, doctum, sincerum. Felicem igitur me praedicare possum, hac luce occasionem nactus, meum animum, amorem & voluntatem TIBI declarandi. Gratulor TIBI quam amiceissime nouum & loculentum doctrinae monumentum, quod praeclaram scientiae TVAE in rebus ad praecipuas Theologiae partes pertinentibus rationem exhibet, viamque TIBI ad maiora quaeuis virtutis TVAE praemia pandit. I pede fausto ad fastigium illud, quo bonarum artium statores & compensatores TVAM diligentiam ornabunt & felix recordare temporis, quo nos in florentissima hac Iulia Carolina & doctrinae & amicitiae fundamenta iecimus. Vale. Dabam Helmst. MDCCLV. d. XXI. Septembris.

Viro Praenobilissimo atque Praestantissimo
HVIVS DISSERTATIONIS AVCTORI DOCTISSIMO
Amico suo suavissimo

S. P. D.

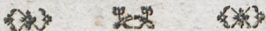
C. D. F. L. E. H. M. A. N. N. Wolfenb.
Sem. Th. Memb. Oppon.

Quam faustum & felicem semper praedicavi diem, quo TV me in amicorum TVORVM numerum recepisti, & quam grata mihi & iucunda illius est memoria & recordatio! Tunc iam cum celeberrimi Wolfenbutt. Scholae doctores artium liberalium flamina prima utrique nostrum instillarent, primordium suum amicitia nostra sumisit. Quantopere autem illa aucta & confirmata est per quotidianum usum, qui inter nos per triennium fere in hac academia fuit! Laetus igitur, AMICE OPTIME, arripio hanc occasionem exoptatissimam, qua & meum in TE animum, & delectationem, quam ex TVA amicitia, de qua insigniter mihi gratulor, hucusque coepi, maximam, publice declarare possum. Quis autem dies ad hoc felicior fortunatorque, quam hodiernus, quo hanc dissertationem eruditissimam, proprio studio inventam & elaboratam, publice defendis. Gratulor itaque TIBI ex animo de his laborum TVORVM academicorum primitiis bene perfectis. Gratulor insignes in scientiis progressus. Gratulor denique & mihi de tali amico literis non minus quam egregiis animi dotibus virtutibusque praedito. Quod reliquum est, nihil magis opto, quam ut omni felicitatis genere cumuleris, simulque autem, ut & semper amore TVO me dignum habeas, rogo atque rogo. Vale. Dab. Helmst. d. XXIII. Septembr. MDCCLV.

Viro Praenobilissimo, Doctissimo, ac Dignissimo Theologiae
Candidato
GEORGIO LVDOVICO GRVNERO
Seminarii Theol. Helmstad. membro ordinario
Amico & Concivi suo suavissimo

S. P. D.
LVDOVICVS AVGVSTVS IORDENS
Sem. Theol. M. O. Opp.

En! AMICVS amicorum OPTIMVS cathedram ascendit, dissertatione sua eruditissima & de adhibita diligentia, ingeniiue valde singularis dotibus, linguarumque peritia publice testatur. En! adest dies valde exoptatus, adest occasio fortunatissima, meam erga TE, AMICE AESTVMATISSIME! laetitiam ac amorem haud fucatum quin imo animi mei affectum publice declarandi. Nil sane praestantius, nil incomparabilius generique humano utilius est, arctissimo amicitiae, cujus alter alterum amore semper superare studet, vinculo. Quin & experientia & natura hominis ipsa testante, amicum donum esse dei affirmare semper audebo. Quod & in TE, AMICE DVLCISSIME, virtutis studiosissime, a summa DEI providentia mihi collatum est. Communis enim nos genuit patria, praeceptoribus, quos TV a pueritia habuisti, & ego usus sum, nec ullus fere dies praeteribat, quo unus alteri amicitiae officia maxima non praestitisset, nec alter alteri quotidie quam familiarissime usus esset. Academiam hancce ingressus, amicitiae nostrae vinculum adhuc arctius conjunctum est, ita, ut id usque dum nunquam interruptum sit, sed potius amoris studio, quo TIBI palmam praeripere quotidie allaboro, in dies continuatur & confirmatur. In TE enim AMICE SINCERRIME, quamdiu vitam egi academicam & industriae & pietatis semper mihi fuit exemplum valde singulare. Hoc enim ipsum TVA Dissertatione egregia satis sufficienter declarasti, TE non in limitibus rerum sacrarum notitiae perstitisse, sed ad earum interiora penetrasse. Sed quare hisce multis commoror? an forte necessum habes, ut laudibus TVIS ego aliquid addam, quod TIBI non jam omnes facile concedant? Verum enim vero ut & amicitiae & amoris in TE hand simulati publicum exstaret monumentem, TIBI, FAMILIAE TVAE & PATRIAE hocce eruditionis TVAE specimen ex animo gratulari, meum esse, censui. Adsit TIBI itaque DEVS etiam in posterum gratia & providentia sua singulari, TE conservet fortunetque omnes conatus TVOS, ac largiter TIBI imperij gratiam ac benedictionem. Vale & me, ut semper fecisti, amare perge. Dabam in Academia Iulia Carolina d. XXIV. Sept. MDCCLV.

AB: 153990

ULB Halle 3
004 327 640

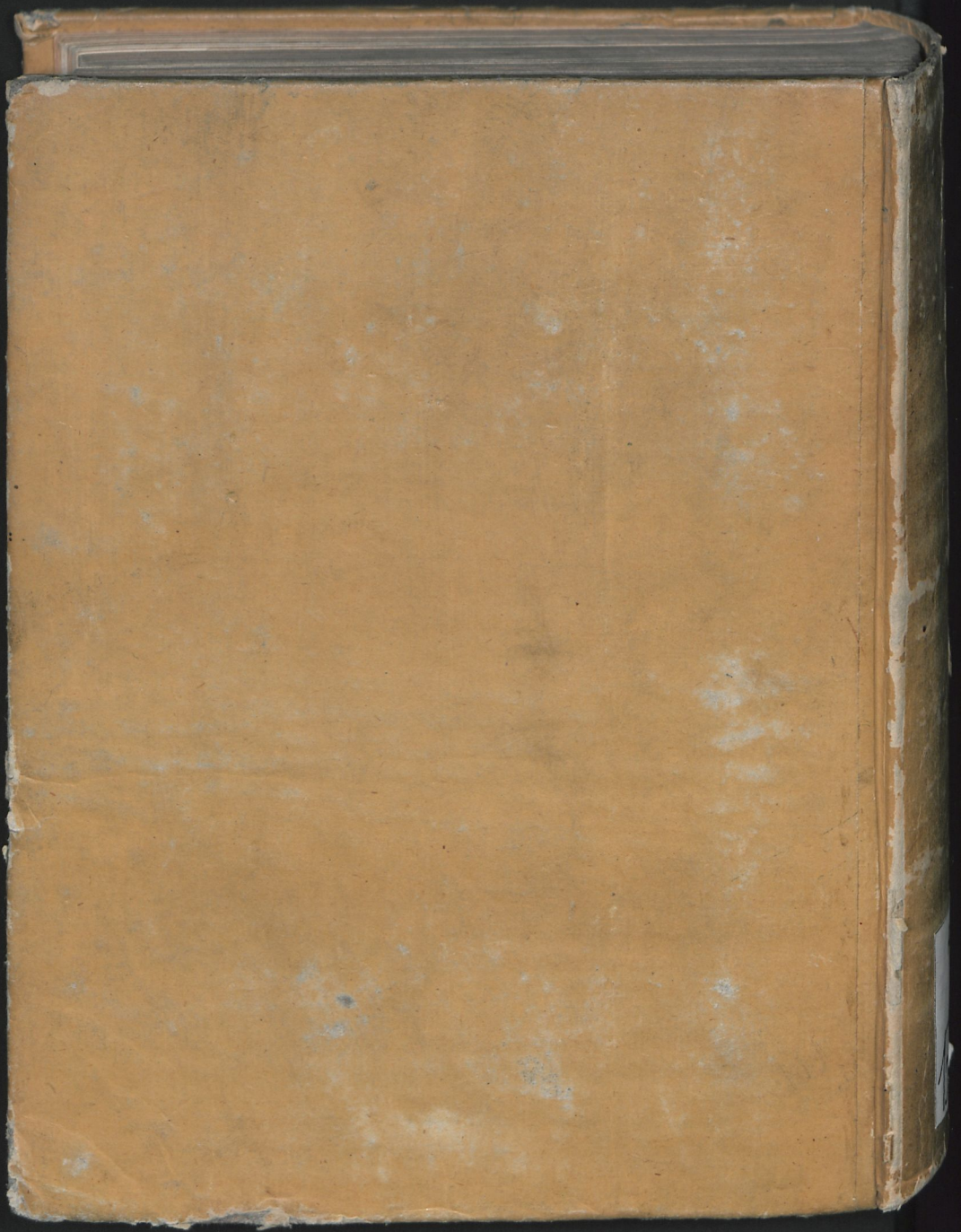

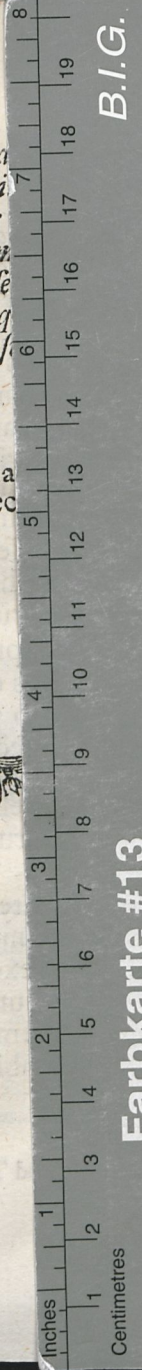
sb.

v. 18

R

DISSERTATIO THEOLOGICA
 DE
NEXV VERAЕ PIETATIS
 CVM
PVRITATE DOCTRINAE
 AD ILLVSTRANDVM LOCVM EPH. II. 10.
 ET AD
 RENOVANDAM
PACIS RELIGIOSAE
 MEMORIAM SECVLAREM

QVAM
 PRAESIDE
 VIRO SVMMЕ VENERABILI
IO. ERNESTO SCHVBERTO
 SANCTAE THEOLOGIAE DOCTORE
 ABBATE CONVENTVS AD LAPIDEM ST. MICHAELIS
 THEOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO ET
 SEMINARIИ THEOLOGICI DIRECTORE IN ACADEMIA
 IVLIA CAROLINA
 IN IVLEO MAIORI
 D. XXV. SEPTEMBRIS A. R. S. d**ob**CCLV.

PVPLICE TVEBITVR
 AVCTOR RESPONSVRVS
GEORGIVS LVDOVICVS GRVNER
 WOLFENBVETTELENSIS
 S. TH. C. ET SEMINARIИ THEOLOGICI MEMBRVM.

HELMSTADII
 TYPIS IOANNIS DRIMBORNIL

